

**„Pan Tadeusz” –
konteksty i świat przedstawiony
pomocze edukacyjne dla uczniów**

MUZEUM
PANA
TADEUSZA
OSSOLINEUM

***Pan Tadeusz* – konteksty i świat przedstawiony**

Sceny ukazane na szkatule do przechowywania rękopisu *Pana Tadeusza*

Karta pracy do filmów edukacyjnych:

Bitwa

Koncert Wojskiego na rogu

Polonez

Scena grzybobrania

Profesor Stanisław Tarnowski, który został właścicielem rękopisu *Pana Tadeusza*, zamówił do jego przechowywania hebanową szkatułę, wykonaną w 1873 roku. Jej autorem był krakowski rzeźbiarz Józef Korwin Brzostowski.

Dekorację szkatuły stanowią płaskorzeźby rytowane w kości słoniowej: na jej bocznych ścianach zamieszczono cztery reliefy wzorowane na rysunkach Juliusza Kossaka, przedstawiające sceny z poematu: poloneza, koncert Wojskiego, bitwę i grzybobranie.

Na podstawie zdobytej wiedzy oraz informacji zaczerpniętych z filmów udostępnionych przez Muzeum *Pana Tadeusza* rozwiąż zadania dotyczące scen przedstawionych na szkatule. W rozwiązywaniu niektórych zadań pomoże lektura *Pana Tadeusza*.

1

Która to księga?

Dopasuj sceny do odpowiednich ksiąg *Pana Tadeusza*.

polonez	księga czwarta
grzybobranie	księga dziewiąta
koncert Wojskiego	księga dwunasta
bitwa	księga trzecia

2

Hrabia ocalony

W filmie edukacyjnym wspomniano, że w czasie bitwy ksiądz Robak drugi raz uratował życie Hrabiemu. Opisz krótko, w jakich okolicznościach odbyło się to po raz pierwszy.

3 Obraz bitwy

Ułóż chronologicznie przedstawione poniżej wydarzenia. W razie wątpliwości zajrzyj do dziewiątej księgi *Pana Tadeusza*.

- ◆ Ksiądz Robak, osłaniając Hrabiego, ratuje go przed śmiercią
- ◆ Tadeusz policzkuje Majora Płuta
- ◆ Szlachta zaściankowa zostaje zakuta w dyby
- ◆ Major Płut całuje Telimenę
- ◆ Zajazd na dwór Sopliców
- ◆ Uwolniona szlachta dobywa broni przemyconej przez księdza Robaka
- ◆ Stronnicy Sędziego uwalniają szlachtę dobrzyńską
- ◆ Zwycięstwo w bitwie z Moskalami
- ◆ Przyjazd księdza Robaka do soplicowskiego dworu, pomysł wyprawienia uczty na cześć Moskali
- ◆ Początek bitwy z Moskalami
- ◆ Dobrzyńscy i Gerwazy budzą się związani przez Moskali
- ◆ Protazy i Wojski przewracają sernicę
- ◆ Kapitulacja Rykowa
- ◆ Uczestnicy zajazdu zasypiają po uczcie zakrapianej alkoholem
- ◆ Major Płut żąda po tysiąc rubli za każdego buntownika
- ◆ Przybycie Moskali i stronników Sędziego do dworu w Soplicowie

4 Atrybuty

W umieszczonej na szkatule scenie przedstawiającej bitwę widzimy kilka postaci, które możemy rozpoznać po ich atrybutach. Wśród wymienionych poniżej wskaż te charakterystyczne dla księdza Robaka oraz dla Gerwazego:

◆ róg bawoli	◆ cudzoziemski strój
◆ Scyzoryk	◆ wachlarz
◆ maczuga Kropidło	◆ pęk kluczy
◆ habit mnicha	◆ wokanda trybunalska

5 *Zadanie dla uczniów po lekturze *Pana Tadeusza*

Jeśli przeczytałaś/eś już cały utwór Adama Mickiewicza, zapewne wiesz, że jedna z postaci ukrywała wielką tajemnicę. Napisz w kilku zdaniach, jaka była prawdziwa tożsamość księdza Robaka oraz dlaczego postanowił on przywdziać habit mnicha.

6 Pan Hreczecha

Wojski to nie imię, a nazwa sprawowanego urzędu. Choć w czasie, w którym rozgrywa się akcja *Pana Tadeusza*, niektóre z urzędów już nie funkcjonowały jak dawniej, w dalszym ciągu stosowano ich nazwy, gdyż stanowiły ważny element tradycji szlacheckiej. Połącz w pary nazwy urzędów z ich objaśnieniami.

sędzia	tytularny urząd ziemski, który wykształcił się z funkcji nadwornej pełnionej pierwotnie przez dworzanina opiekującego się stodem królewskim lub książęcym
wojski	szeregowy pracownik sądu, który podczas sesji sądowych odczytywał z wokandy kolejne sprawy i dbał o porządek na sali; roznosił także wezwania urzędowe i pozwы, które odczytywał lub przybijał do drzwi; ten urząd najczęściej sprawowali przedstawiciele drobnej szlachty
podkomorzy	urząd sądowy m.in. w sądach ziemskich; sprawujący go pomagał sędziemu i mógł uzupełniać komplet sędziowski
asesor	urząd ziemski sądowy; sprawujący go urzędnik przewodniczył sądowi ziemskiemu pracującemu w każdej ziemi i powiecie; rozpatrywał sprawy cywilne i niektóre karne osiadłej szlachty
rejent	urząd ziemski sądowy; sprawujący go urzędnik przewodniczył rozprawom sądu podkomorskiego rozstrzygającego sprawy dotyczące granic nieruchomości
stolnik	tytularny urząd ziemski nawiązujący do dawnego urzędu opiekuna kobiet i dzieci z domów szlacheckich, nad którymi sprawował pieczę w czasie pospolitego ruszenia
woźny	pełnił służbę przy sądzie ziemskim, sprawując pieczę nad kancelarią i archiwum sądu; przyjmował wpisy do ksiąg sądowych i wydawał z nich wypisy, sporządzał akty notarialne i miał pod opieką akta wieczyste

7 Czas na polowanie

Przypomnij sobie przebieg opisanego przez Mickiewicza polowania i zastanów się, czy poniższe zdania są prawdziwe, czy fałszywe. W razie wątpliwości sięgnij do czwartej księgi poematu: *Dyplomatyka i łowy*.

- ◆ Kiedy do dworku w Soplicowie dotarła informacja o pojawieniu się niedźwiedzia w pobliskim lesie, postanowiono jeszcze tego samego dnia wieczorem wyruszyć na polowanie.
- ◆ Tadeusz oraz Hrabia znaleźli się w niebezpieczeństwie z powodu zmierzającego w ich kierunku niedźwiedzia, który przed śmiercią zdołał osiągnąć łapą włosów Hrabiego.
- ◆ Osobą, która oddała śmiertelny strzał w stronę niedźwiedzia, był ksiądz Robak.
- ◆ Kiedy niedźwiedź został zabity, polowanie od razu zostało zakończone, a jego uczestnicy rozeszli się do domów.

8 Koncert Wojskiego

Wojski, grając na swoim rogu, potrafił przywołać dźwięki poszczególnych etapów polowania. Zapoznaj się z fragmentem opisującym koncert Wojskiego, a następnie uporządkuj poszczególne etapy w kolejności chronologicznej:

wystrzały z broni myśliwych
triumfalny finał polowania
pobudka przed polowaniem
odgłosy walczących zwierząt
walka z niedźwiedziem
jazgot psów

9 Kunszt poetycki

Aby barwnie przedstawić koncert Wojskiego (Księga IV. *Dyplomatyka i łowy*, wersy: 660–707), Adam Mickiewicz używał wielu środków stylistycznych, czyli poetyckich. Sam wygląd rogu – instrumentu, na którym grał Wojski – opisywały liczne epitety. Chodzi o słowa (przymiotniki, rzeczowniki, imięstwy) określające w tym przypadku rzeczownik, czyli róg. Odszukaj w opisie koncertu kilka przymiotników będących epitetami opisującymi wspomniany instrument.

Oprócz epitetów Adam Mickiewicz wykorzystywał również inne środki stylistyczne. Przypomnij sobie, czym są: metafora, antropomorfizacja i porównanie, a następnie połącz przedstawione poniżej fragmenty z koncertu Wojskiego z odpowiednim środkiem stylistycznym.

Porównanie:

Metafora:

Antropomorfizacja:

echo grało

tryumfu hymn uderzył w chmury

kręty jak wąż boa

beczenie żubra wiatr rozdarło

powtarzały je dęby dębom, bukom buki

wzdął policzki jak banię

ożywił knieje i dąbrowy, jakby psiarnię w nie wpuścił

10 Kto brał udział w polowaniu?

Tylko szlachetnym urodzonym wolno było polować na grubego zwierza (czyli posiadającego albo kły, albo pazury, albo poroże). Zaznacz osoby, które mogły brać bezpośredni udział w soplicowskim polowaniu. Nie daj się zmylić!

Asesor, Wojski, Tadeusz, Tekla, Jankiel, Rejent, Zosia, Major Płut, Telimena, Hrabia

11 Poloneza czas zacząć

Zastanów się, które z poniżej podanych wydarzeń rzeczywiście można odnaleźć w ostatniej księdze *Pana Tadeusza*. Oznacz zdania prawdziwe i fałszywe.

- ◆ Ucztę wyprawiono z okazji ślubu Tadeusza i Zosi.
- ◆ Mistrzem ceremonii był Wojski Hreczecha.
- ◆ Wszyscy zebrani goście siedzieli przy jednym stole.
- ◆ W czasie przyjęcia Zosia miała na sobie strój litewski.
- ◆ W pierwszej parze poloneza prowadził Podkomorzy.
- ◆ Tadeusz i Zosia zdecydowali się na uwłaszczenie chłopów.

12 *Koncert Jankiela – zadanie odwołujące się do znajomości historii Polski

Jankiel, jeden z najbardziej pozytywnie przedstawionych Żydów w literaturze polskiej, grał na cymbałach nawiązywał do ważnych wydarzeń w historii Polski. Wypisz poniżej wydarzenia historyczne, które zawarł w swoim koncercie i przyporządkuj je do odpowiednich dat.

Aby rozwiązać zadanie, sięgnij do treści poematu (Księga XII. *Kochajmy się*, wersy: 679–745), lub zapoznaj się z muzealnym filmem edukacyjnym *Koncert Jankiela na cymbałach*.

3 maja 1791

1792

4 listopada 1794

okres po I i II rozbiórze Polski oraz po
upadku insurekcji kościuszkowskiej

1797

13 Nad murawą czerwone połyskują buty

W opisie poloneza Adam Mickiewicz zawarł wiele elementów męskiego stroju szlacheckiego (Księga XII. *Kochajmy się*, wersy: 762–799). Przypomnij sobie odpowiedni fragment utworu i spróbuj wskazać wymienione elementy wśród podanych poniżej. Następnie zaznacz na rysunku konkretne części garderoby.

pas suty (tu: kontuszowy), ostrogi, fartuch, konfederatka, skórzane sandały, czerwone buty, chwosty, rękawiczki, sukmana, karabela, kaptur, bryczesy, płócienna koszula, wyloty kontusza

Poza wyżej wymienionymi elementami stroju szlacheckiego istotny był również sam kontusz, czyli rodzaj szaty wierzchniej w formie płaszcza oraz noszony pod nim żupan w formie zapinanej na rząd guzików długiej sukni z rękawami. Odszukaj i zaznacz na rysunku te dwie części szlacheckiej garderoby.

Ciekawostka: *I węża podkręcając, podał rękę Zosi*

Wąsy oraz odpowiednia fryzura również składały się na wizerunek polskiego szlachcica!

14 Na grzyby!

Wśród elementów ekwipunku prawdziwego grzybiarza znalazło się kilka niepotrzebnych, których mieszkańcy i goście Soplicowa na pewno nie zabrali ze sobą do lasu. Znajdź i wykreśl zbędne przedmioty, których autor nie zamieścił w opisie grzybobrania.

futrzana kamizelka, kosz, plecak, latarka, kapelusz słomiany, skrzypce, lupa, opończa, atlas grzybów

15 Ale Wojski zbierał muchomory

Wymień pięć gatunków grzybów jadalnych poszukiwanych przez uczestników grzybobrania w soplicowskim lesie (Księga III. *Umizgi*, wersy: 260–269, 691–699).

--	--	--	--	--

16 Obrońca grzybów

W środowisku mykologów, czyli naukowców zajmujących się badaniem grzybów, Adam Mickiewicz uznawany jest za jedną z pierwszych osób, które głosiły ideę ochrony grzybów. Spróbuj odnaleźć odpowiedni fragment opisu grzybobrania, który stał się źródłem wspomnianego uznania oraz wyjaśnij krótko, jakie postępowanie wobec grzybów poeta uważał za niewłaściwe.